

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ДЕМОКРАТИЗМУ ТА ГУМАНІЗМУ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Леонід МОСІЙЧУК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми. Сучасний етап державотворення в Україні вимагає реформування усіх сторін життєдіяльності людини, зміни її світогляду, свідомості ставлення до явищ суспільного життя. Попередній державний устрій формували в людину, нездатну до активного творчого способу життя, самостійного прийняття рішень, пошуку нових підходів до змісту, форм і методів практичної діяльності. Все це стосується і сфери фізичної культури.

Проголошення державної незалежності України та перехід від тоталітарного до демократичного суспільства вимагає концептуально нового методологічного підходу до розв'язання комплексної проблеми становлення і розвитку національної системи фізичного виховання школярів [5].

Першоосновою успіху фізичного виховання є дотримання принципів природовідповідності педагогічного процесу загальним закономірностям життєдіяльності людини. Щоб вижити, людина наділена психікою (свідомістю), руховими можливостями та соціальними якостями.

Вдосконалення рухових можливостей, як специфічного завдання фізичного виховання, передбачає від педагога формування стратегічного плану майбутньої діяльності школярів, який був би максимально узгоджений із закономірностями розгортання адаптаційних процесів організму до внутрішніх вимог рухової активності [4].

Поряд з цим, якби якісно не було забезпечено реалізацію педагогом його конструктивної функції (формування плану майбутньої діяльності), бажаного успіху фізичному вихованні досягти важко без активної суб'єктної (свідомої) участі учнів у цьому процесі. Ще важче домогтись самостійного фізичного виховання людини після закінчення школи протягом усього її життя.

Саме тому реалізацію принципу природовідповідності потрібно базувати на принципах демократизму і гуманізму. Демократизація фізичного виховання полягає в тому, що проблеми учнів вирішуються із їх активною участю. Гуманістичні цінності освіти передбачають зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання, орієнтовану на особистісно-зорієнтовану, що проявляється у відмові від насильницьких методів стосунках з учнями, повній відповідності завдань, засобів і методів можливостям і інтересам тих, хто займається [5].

Побудова фізичного виховання за принципами демократизму і гуманізму базується першоосновою, що сприятиме активній суб'єктній участі підростаючого покоління у фізичному вихованні під час навчання у школі та по її завершенні протягом усього дорослого життя випускників.

Аналіз спеціальних інформаційних джерел вказує на те, що увагу цього питання приділяло багато дослідників (Данилевич М.В., 1999; Добринський В.С., 2000; Круцевич Т.Ю., 2000; Шиян Б.М., 2001). Ними доведено необхідність

урахуванні та врахуванні власного інтересу школярів до фізичного виховання; зброєнні учнів теоретичними знаннями для формування переконань у необхідності систематичних занять [4, 5]; формуванні необхідних умінь і навичок; співпраці сім'ї школи [1]; залученні до самостійних занять [5]; рейтинговій оцінці досягнень школярів [2, 4].

Але, не дивлячись на досягнення вчених у вирішенні цієї важливої проблеми, ми дійшли висновку, що для впровадження у практику принципів демократизму і гуманізму ще досить далеко, оскільки: при формуванні власного інтересу та звички до фізичного виховання дослідники не враховують усіх термінових та перспективних потреб школярів; спостерігається слабе намагання дослідників комплексно врахувати визначені чинники активної суб'єктної участі у фізичному вихованні; визначеними не визначено низки інших важливих чинників гуманізації та демократизації фізичного виховання.

Поряд із бажанням займатись необхідно знати, як це робити із максимальною ефективністю. Тому, в контексті реалізації зазначених принципів необхідно забезпечити засвоєння учнями необхідного обсягу теоретичних знань для побудови та самоконтролю навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні. Проте, наші теоретичні пошуки вказують на відсутність чіткої системи теоретичних відомостей, що необхідні школярам для усвідомлення місця фізичного виховання в задоволенні різних потреб людини та самостійної побудови і реалізації ефективного навчально-тренувального процесу.

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлена вирішальним значенням для фізичного виховання принципів гуманізму та демократизму з одного боку, і відсутністю чіткої науково обґрунтованої системи їх реалізації з іншого.

Означена проблема пов'язана із зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2001 – 2005 рр. в рамках теми 2.1.6. “Комплексний підхід до вирішення завдань фізичного виховання учнівської молоді” Державного інституту молодіжної політики, спорту і туризму України. № Державної реєстрації 02U005721.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана проблема є логічним продовженням кандидатської дисертації автора [3]. У дисертації робиться спроба зробити науково обґрунтовану систему навчально-тренувальних завдань, яка дозволяє комплексно їх реалізувати у фізичному вихованні школярів. Цю систему планується оптимізувати та включити до експериментальної програми майбутньої докторської дисертації автора, обґрунтування теми та змісту якої і є ціллю цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Наші теоретичні пошуки вказують на те, що представлену проблему можна розв'язати шляхом вирішення таких завдань:

- 1) формування в учнів стійких мотивів до власного фізичного вдосконалення та звички до систематичних занять, що передбачає:
    - усвідомлення школярами комплексу людських потреб та місця рухової активності в їх задоволенні;
    - оперативного та перспективного задоволення цих потреб у процесі фізичного виховання.
  - 2) засвоєння школярами необхідного обсягу теоретичних знань для побудови та самоконтролю навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні.
1. Формування стійких мотивів та звички до систематичних занять. Для

розуміння подальшої логіки досліджуваного питання доцільно представити визначення ключових дефініцій.

Мотив – (від лат. *move* – рухаю) – спонуки людської діяльності, зумовлені об'єктивними *потребами*. Мотиви безпосередньо передують конкретній поведінці людини і органічно пов'язані з нею. Значний вплив на формування мотивів чинять життєвий досвід, переконання особи, моральні та естетичні якості особи. Мотивованість викликає в учнів інтерес до занять фізичним вихованням.

Інтерес – свідоме вибіркове позитивне відношення до чого-небудь, що спонукає людину проявляти активність для пізнання об'єкта, що її цікавить.

Багаторазове задоволення потреби призводить до поступового згасання мотивації, а та чи інша дія перетворюється на звичку.

Звичка – закріплений у житті людини спосіб її поведінки, здійснення якого в певних ситуаціях набирає характеру потреби. Звичці властиве сильне внутрішнє спонукання, схильність до певної дії, вчинку. Затримка в реалізації звички супроводжується негативними емоційними станами.

Формування мотивів відбувається шляхом комплексної реалізації наступних завдань:

- 1) засвоєння теоретичних відомостей про значення рухової активності для задоволення потреб людини (потреби у здоров'ї, потреби у приємних тілесних відчуттях та емоційних потребах) і на цій основі усвідомлення мети та завдань фізичного виховання (всебічний розвиток, розвиток фізичних якостей, формування рухових навичок, удосконалення форм тіла). Озброєння знаннями повинно відбуватись на теоретичних заняттях, а також у ході практичних занять.
- 2) оперативне задоволення цих потреб на заняттях фізичного виховання. Це вимагає:
  - отримання школярами приємного відчуття м'язової втоми. Це вимагає пошуку шляхів забезпечення оптимальної величини катаболізму в організмі (вибірковий розвиток фізичних якостей, фізіологічно обґрунтована послідовність реалізації різних тренувальних завдань, оптимальна величина та характер фізичних навантажень, раціональна організація діяльності школярів тощо);
  - позитивного емоційного забарвлення занять: виклик позитивних емоцій при вирішенні учнями навчальних та тренувальних завдань уроку (вибір оптимальних методів організації діяльності та належне матеріально-технічне забезпечення занять) та позитивних емоцій від взаємин з педагогом. Останнє залежить від педагогічної техніки вчителя, яка в себе включає: культуру зовнішнього вигляду, навички практичної психології, культуру мовлення;
- 3) переконання учнів у дієвості їхньої рухової активності для перспективного задоволення усіх усвідомлених ними потреб на основі реальних зрушень у вирішенні завдань фізичного виховання, а саме у:
  - комплексному розвитку фізичних якостей;
  - засвоєнні техніки рухів (у процесі змагальної та прикладної діяльності);
  - зовнішньому вигляді тіла (раціональна постава та гармонійний розвиток м'язової системи);

Поряд з цим потрібне переконання і в покращенні рівня соматичного здоров'я, що повинно бути доручено, головним чином, медпрацівникам школи та вчителем валеології; вчитель фізичного виховання оцінює лише ЧЧС.

Досягнення значних зрушень у вказаних показниках потребує створення ефективної навчально-тренувальної програми (системи завдань, засобів, методів, вивчення).

Контроль зрушень повинен відбуватись шляхом систематичного оцінювання значених досягнень учнів після реалізації кожного навчально-тренувального модуля. Щоб оцінка виконувала функцію фактора мотивації учнів до систематичних занять слід використовувати шкалу, яка є чутливою до дрібних кроків успішної реалізації навчальних та тренувальних завдань. З цієї позиції слід вітати введення у школах України дванадцятибальної системи оцінювання.

4) естетичне виховання учнів, що передбачає:

- формування естетичних смаків щодо краси людського тіла з метою критичного ставлення до виправних недоліків власного тіла. Засобами є досконалі форми тіла спортсменів та експонати мистецтва (скульптури, картини тощо);
- формування естетики техніки рухових дій та рухової діяльності з метою вироблення позитивного ставлення до них та для суб'єктивної оцінки їх власного виконання. Засоби: краса досконалих фізичних вправ; відповідна організація та оформлення занять, фізкультурних свят та змагань.

Естетичне виховання тісно переплітається позитивними емоціями школярів, що враховувати при організації та оформленні занять.

Потрібно наголосити, що ефективне розв'язання вищевказаних завдань не залежить лише від учителя фізичного виховання. Бажаного успіху можна досягти лише за умови тісної співпраці сім'ї та школи, педколективу школи та її працівників, а також із різними громадськими організаціями.

В заключення слід зазначити, що у процесі реалізації вищевказаних завдань формується звичка до систематичних занять фізичним вихованням.

2. Засвоєння теоретично-методичних знань.

Після засвоєння учнями відомостей про значення рухової активності для задоволення їхніх потреб, необхідно озброїти учнів знаннями, які їм дозволять самостійно задовольняти ці потреби протягом усього життя. Тому система теоретичних відомостей повинна розкривати керівні положення побудови навчально-тренувального процесу, що зумовлені закономірностями адаптації організму до рухової активності. Також учні повинні знати як використовувати додаткові засоби фізичного виховання.

Для озброєння знаннями можна впровадити теоретичні уроки з фізичного виховання. Але головний обсяг знань учні отримують безпосередньо при реалізації навчально-тренувальних завдань, де знання набувають прикладного характеру.

Учитель самостійно визначає обсяг знань і систематизує їх так, щоб учні легко вирішили які завдання необхідно вирішити та що треба робити для їх реалізації.

Щоб предмет "Фізичне виховання" у загальноосвітній школі піднести на якісно вищий рівень функціонування, необхідно розробити та видати обов'язковий використований підручник з фізичного виховання, у якому б розкривались біологічні основи фізичного виховання, в тому числі і роль рухової активності в задоволенні потреб людини, методика побудови навчально-тренувальних програм, особливості використання додаткових засобів фізичного виховання, а також питання контролю під час занять.

Набуттю знань сприяють міжпредметні зв'язки, особливо з предметом "Людина" (9-клас). Їхня цінність полягає ще й у тому, що вони є хорошою основою для об'єднання дій усіх шкільних педагогів на користь масової фізичної культури.

Висновок. Викладене вище дозволяє зробити висновок, що реалізація принципів демократизму і гуманізму у фізичному вихованні школярів можлива лише за умови комплексної реалізації охарактеризованих завдань та тісної співпраці із усіма потенційними учасниками фізичного виховання.

Література

1. Данилевич М.В. *Співпраця сім'ї та школи у фізичному вихованні учнів середнього шкільного віку: Автореф. дис... канд. наук з фізич. вихов. і спорту: 24.00.02 – Луцьк, Волинський держ. ун-т, 1999. – 17 с.*
2. Добринський В.С. *Рейтингова оцінка фізичної підготовленості підлітків як засіб підвищення мотивації до систематичних занять фізичною культурою: Автореф. дис... канд. наук з фізич. вихов. і спорту: 24.00.02 – Луцьк, Волинський держ. ун-т, 2000. – 21 с.*
3. Круцевич Т.Ю. *Управління фізичним станом підлітків у системі фізичного виховання: Дис... док-ра наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.02 – К. Національний ун-т фіз. виховання і спорту України, 2000. – 510 с.*
4. Мосійчук Л.В. *Формування комплексної системи навчально-тренувальних завдань у фізичному вихованні школярів (на прикладі підлітків 13-14 років): Дис... канд. наук з фізич. вихов. і спорту: 24.00.02 – Тернопіль, Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2004. – 211 с.*
5. Шиян Б.М. *Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.*

PROBLEMATICS OF REALIZATION OF PRINCIPLES HUMANISM AND DEMOCRATIZE DURING PHYSICAL EDUCATION OF THE SCHOOLBOYS OF A COMPREHENSIVE SCHOOL

Leonid MOSIYCHUK

Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk

Summary. In clause the author lifts of a problem of realization of principles humanism and democratize in physical education of the schoolboys, and also specifies concrete ways of their decision.

Key words: principles humanism and democratize, motive, interest, habit.
